

MEHNAT BOZORI VA IJTIMOY SIYOSAT

ISKANDAROV BEKZOD ABDIJALILOVICH

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot nazariyasi kafedrası katta o'qituvchisi

Olimova Dilobar Nurkomil qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Bank-moliya xizmatlari fakulteti

Bank ishi yo'nalishi 424-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat bozori va ijtimoiy siyosatning makroiqtisodiy tizim bilan bog'langan jihatlari tahlil qilinadi. Tahlil davomida bandlik, ish haqi, mehnat unumdorligi, ijtimoiy himoya va davlat xarajatlarining yalpi talabi, iqtisodiy o'sishi, fiskal barqarorligi hamda daromadlar tengligiga ta'siri yoritiladi. So'nggi yillardagi xalqaro kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, global mehnat bozorida ish topishni xohlaydiganlar soni hozirgi kunda ancha yuqori, ijtimoiy himoya qamrovi esa o'sayotgan bo'lsa-da, milliardlab odamlar himoyasiz qolmoqda. O'zbekistonni misol qilib aytadigan bo'lsak ayollar bandligi, norasmiy bandlik va malaka nomutanosibliği kabi muammolar makroiqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishi sifatida namoyon bo'lmoqda

Kalit so'zlar: Mehnat bozori, ijtimoiy siyosat, bandlik, makroiqtisodiyot, yalpi talab, fiskal siyosat, ijtimoiy himoya

Annotation: This article analyzes the interrelations between the labor market and social policy within the macroeconomic system. The study examines the impact of employment, wages, labor productivity, social protection, and government expenditures on aggregate demand, economic growth, fiscal stability, and income distribution. Recent international observations indicate that the number of people

seeking employment in the global labor market remains significantly high, while despite the expansion of social protection coverage, billions of people still remain unprotected. In the case of Uzbekistan, issues such as female employment, informal employment, and skills mismatch emerge as key priorities of macroeconomic policy.

Keywords: Labor market, social policy, employment, macroeconomics, aggregate demand, fiscal policy, social protection.

Аннотация: В данной статье анализируются взаимосвязи рынка труда и социальной политики в рамках макроэкономической системы. В ходе исследования рассматривается влияние занятости, заработной платы, производительности труда, социальной защиты и государственных расходов на совокупный спрос, экономический рост, фискальную устойчивость и распределение доходов. Последние международные наблюдения показывают, что число людей, ищущих работу на мировом рынке труда, остается высоким, и несмотря на расширение охвата социальной защитой, миллиарды людей по-прежнему остаются без нее. На примере Узбекистана такие проблемы, как занятость женщин, неформальная занятость и несоответствие квалификаций, выступают важными направлениями макроэкономической политики.

Ключевые слова: Рынок труда, социальная политика, занятость, макроэкономика, совокупный спрос, фискальная политика, социальная защита.

Kirish

Mehnat bozori faqat ishchi kuchi va ish beruvchi o'rtasidagi oddiy almashinuv maydoni emas; u makroiqtisodiy barqarorlik, ichki talab, soliq bazasi, ijtimoiy tenglik va davlat byudjeti bilan chambarchas bog'langan tizimdir. Ijtimoiy siyosat esa aholi daromadlarini himoya qilish, kambag'allikni kamaytirish, bandlikka ko'maklashish va inson kapitalini saqlab qolish orqali iqtisodiyotning o'sish

sur'atlariga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy tahlilda mehnat bozori va ijtimoiy siyosat bir-biridan ajratilgan holda emas, balki yagona makroiqtisodiy mexanizm sifatida ko'riladi.¹

Nazariy jihatdan, mehnat bozoridagi bandlik darajasi oshsa, uy xo'jaliklari daromadi ko'payadi, iste'mol kengayadi va yalpi talab kuchayadi. Aksincha, ishsizlik yoki norasmiy bandlik yuqori bo'lsa, soliq tushumlari kamayadi, ijtimoiy transfertlarga ehtiyoj ortadi va byudjet bosimi kuchayadi. Ijtimoiy siyosat aynan shu muvozanatni yumshatadigan instrumentdir: u bir tomondan ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlaydi, ikkinchi tomondan bozor iqtisodiyotining tebranishlariga qarshi avtomatik stabilizator vazifasini bajaradi.²

Shu nuqtai nazardan qaraganda, mehnat bozori va ijtimoiy siyosat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, bandlik darajasining barqarorligi nafaqat aholi daromadlarini oshiradi, balki davlat byudjetining daromad qismini kengaytirish orqali fiskal barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, samarali ijtimoiy siyosat iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda mehnat bozorining transformatsiyasi – raqamlashtirish, globalizatsiya va texnologik o'zgarishlar ta'sirida – ijtimoiy siyosatga nisbatan yangi talablarni shakllantirmoqda. Xususan, ish o'rinlarining moslashuvchan shakllari kengayib borayotgan bir paytda, norasmiy bandlik ulushi ham sezilarli darajada oshmoqda. Bu esa davlatdan yanada samarali va moslashuvchan ijtimoiy himoya mexanizmlarini ishlab chiqishni talab etadi.

Bundan tashqari, inson kapitalining sifati mehnat bozori samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ta'lim va kasbiy tayyorgarlik tizimining mehnat bozori talablariga mos kelmasligi malaka nomutanosibligini yuzaga keltiradi, bu esa iqtisodiy o'sish sur'atlarini sekinlashtiradi. Shu bois,

¹ https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/SOCPRO_WSPR_2024_Executive_Summary_EN_Web.pdf

² https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/SOCPRO_WSPR_2024_Executive_Summary_EN_Web.pdf

ijtimoiy siyosat doirasida inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalarni oshirish muhim strategik vazifa sifatida qaraladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur maqolaning asosiy maqsadi mehnat bozori va ijtimoiy siyosat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni makroiqtisodiy nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning iqtisodiy o‘sish, yalpi talab va fiskal barqarorlikka ta‘sirini aniqlashdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqot doirasida O‘zbekiston sharoitida mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ham ko‘rib chiqiladi.

Mehnat bozorining transformatsiyasi deganda iqtisodiy tizimda yuz berayotgan chuqur tarkibiy o‘zgarishlar natijasida ishchi kuchiga bo‘lgan talab va uning taklifi shakllarining yangilanish jarayoni tushuniladi. Ushbu jarayon texnologik taraqqiyot, iqtisodiy modernizatsiya hamda demografik siljishlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, mehnat resurslarining tarkibi, bandlik shakllari va kasbiy ko‘nikmalar tizimining o‘zgarishiga olib keladi.

Zamonaviy sharoitda mehnat bozori transformatsiyasining asosiy drayverlari sifatida raqamlashtirish jarayonlari va sun‘iy intellekt texnologiyalarining keng joriy etilishi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu omillar nafaqat mavjud ish o‘rinlarining mazmunini o‘zgartirmoqda, balki yangi kasb va kompetensiyalarni shakllantirish orqali mehnat bozorining sifat jihatidan yangilanishiga sabab bo‘lmoqda.

Zamonaviy sharoitda ijtimoiy siyosatga bo‘lgan yondashuv tubdan o‘zgarib bormoqda. Agar an‘anaviy qarashlarda ijtimoiy siyosat asosan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash, ya‘ni passiv yordam ko‘rsatish bilan cheklangan bo‘lsa, hozirgi bosqichda u iqtisodiy faollikni oshiruvchi muhim mexanizm sifatida qaralmoqda. Xususan, ijtimoiy siyosatning asosiy maqsadi nafaqat daromadlarni qayta taqsimlash, balki mehnat bozorida faol ishtirokni ta‘minlash, inson kapitalini rivojlantirish va kambag‘allikni tizimli ravishda qisqartirishdan iboratdir.

Shu nuqtai nazardan, zamonaviy ijtimoiy siyosat “faol bandlik siyosati” tamoyillariga asoslanadi. Bu yondashuv aholining iqtisodiy faolligini oshirish, ularni mehnat bozoriga jalb etish va mos ish o‘rinlari bilan ta’minlashga qaratilgan kompleks choralarni o‘z ichiga oladi.

Faol bandlik siyosati mehnat bozorida muvozanatni ta’minlashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu siyosat doirasida davlat tomonidan ishsiz fuqarolarni qayta tayyorlash, kasbga yo‘naltirish va ularga ish topishda amaliy yordam ko‘rsatish choralari amalga oshiriladi.

Bunday siyosatning asosiy vazifasi — ishsizlikni kamaytirish bilan birga, ishchi kuchining sifat jihatidan moslashuvchanligini oshirishdir. Maxsus bandlik agentliklari, kasbga o‘qitish markazlari hamda davlat dasturlari orqali fuqarolarning mehnat bozoriga integratsiyasi ta’minlanadi. Natijada, iqtisodiyotda ishchi kuchi resurslaridan samarali foydalanish imkoniyati kengayadi.

Kasbiy malaka oshirish va “skills mismatch” muammosi

Zamonaviy iqtisodiyotda texnologik o‘zgarishlar tez sur‘atlar bilan kechayotganligi sababli mehnat bozorida talab qilinadigan ko‘nikmalar ham muntazam ravishda yangilanib bormoqda. Shu bois, mavjud ishchi kuchining malakasi bilan ish beruvchilar talabi o‘rtasida nomutanosiblik —muammosi yuzaga kelmoqda.

Mazkur muammoni hal etish uchun ijtimoiy siyosat doirasida kasbiy tayyorgarlik va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish, raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish va uzluksiz ta’lim konsepsiyasini joriy etish orqali ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida iqtisodiy o‘sishning sifat ko‘rsatkichlarini yaxshilaydi.

Ijtimoiy himoya tizimlarini modernizatsiya qilish-ijtimoiy himoya tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Zamonaviy yondashuvda

ushbu tizim faqat yordam beruvchi mexanizm sifatida emas, balki iqtisodiy faollikni ragʻbatlantiruvchi vosita sifatida koʻriladi.

Oʻzbekistonda ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilish, xususan, ishsizlik nafaqalarini samarali tashkil etish, ijtimoiy transfertlarni maqsadli yetkazish va raqamli platformalar orqali boshqarish muhim vazifalardan biridir. Bu orqali nafaqat kambagʻallik darajasi qisqartiriladi, balki aholining ijtimoiy himoyalanganlik darajasi ham oshadi.

Mehnat bozori barqarorligini taʼminlash-mehnat bozori barqarorligi iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi. Yangi ish oʻrinlarini yaratish, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish orqali bandlikni taʼminlash mumkin.

Shu bilan birga, iqtisodiy islohotlar mehnat bozorida oʻzgarishlar bilan muvofiqlashtirilgan holda olib borilishi lozim. Aks holda, qisqa muddatda ishsizlik darajasi ortishi yoki daromadlar tengsizligi kuchayishi mumkin. Shu sababli ijtimoiy siyosat iqtisodiy siyosat bilan uygʻun holda amalga oshirilishi zarur.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, mehnat bozori va ijtimoiy siyosat oʻzaro chambarchas bogʻlangan boʻlib, ular makroiqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda muhim omil hisoblanadi. Mehnat bozorida bandlik darajasi, ish haqi va mehnat unumdorligi yalpi talab hajmini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon boʻladi, ijtimoiy siyosat esa ushbu jarayonlarni muvozanatlashtiruvchi mexanizm vazifasini bajaradi. Zamonaviy sharoitda ijtimoiy siyosatga yangicha yondashuv uning passiv qoʻllab-quvvatlash vositasi sifatidagi roldan chiqib, faol iqtisodiy instrumentga aylanishini taqozo etadi. Faol bandlik siyosatini rivojlantirish, kasbiy malaka va raqamli koʻnikmalarni oshirish, ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilish orqali mehnat bozori samaradorligini oshirish hamda kambagʻallikni qisqartirish mumkin. Oʻzbekiston sharoitida esa ayollar bandligini oshirish, norasmiy sektor

ulushini kamaytirish va malaka nomutanosibligini bartaraf etish ustuvor vazifalar hisoblanadi. Shu bois, mehnat bozori va ijtimoiy siyosatni o‘zaro uyg‘unlashtirgan holda olib boriladigan makroiqtisodiy siyosat iqtisodiy o‘shishning barqarorligini ta’minlash va ijtimoiy farovonlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mankiw, N. G. (2019). *Macroeconomics*. 10th Edition. Worth Publishers.
2. Blanchard, O. (2021). *Macroeconomics*. 8th Edition. Pearson Education.
3. Krugman, P., & Wells, R. (2018). *Economics*. 5th Edition. Worth Publishers.
4. International Labour Organization (ILO). (2023). *World Employment and Social Outlook: Trends 2023*. Geneva: ILO.
5. World Bank. (2024). *World Development Report: Jobs and Development*. Washington, DC: World Bank.
6. International Monetary Fund (IMF). (2023). *Fiscal Monitor: Public Policy and Employment*. Washington, DC.